

Bediüzzaman'ın Doksan Kitabı Ezberlemesi Ve O Dönemde Medreselerde Okutulan Kitaplar



Bediüzzaman'ın eşi benzeri görülmeyen ve hayatı boyunca en ciddi eğitimi, Hicri 1309 yılının kış aylarında gittiği Doğu Beyazıt'ta gerçekleşmiştir. Miladi olarak 1891 yılının son ayları ile 1892 yılının ilk aylarını kapsayan üç aylık bu dönemde hocası, Şeyh Muhammed Celalî Hazretleridir. Medreselerin eğitim metoduna göre on beş senede okutulan "Molla Cami"den sonraki tüm kitapları, o henüz on dört yaşında iken ders almış ve öğrenimini başarıyla tamamlamıştır. Bu gerçeği 1953 yılında yazdığı "Nur Âleminin Bir Anahtarı" isimli risalesinde şöyle ifade eder: "Tırnak kadar kuvve-i hafızaya malik bir adamın kafasında doksan kitabın kelimatı yazılmış. Ve üç ayda, her günde üç saat meşgul olarak, hafızasının sahifesinin yalnız o kısmını ancak tamam edebilmiş..."

Bediüzzaman Şualar adlı eserinde "üç ayda ve bir kış içinde on beş senede medresece okunan yüz kitaptan ziyade okuduğu"ndan da bahseder. (Şualar, 596)

Bu ifadelerden anlaşılmalıdır ki, o dönemde medreselerde okutulan kitapların sayısı yüzün üzerindedir. Bediüzzaman ise bu yüzden fazla kitabı okuyarak öğrenmiş ve üç kış ayında her gün üç saat çalışarak doksan kitabı da hafızasına almıştır.

1895 yılında Bitlis'e sürgün gelen Bediüzzaman'ın bir hikmete binaen eski sünuhatı kaybolmaya başlamıştır. Bunun üzerine ezber çalışmalarına tekrar başlayan Bediüzzaman, Bitlis Valisi Ömer Paşa'nın kütüphanesinden en üst düzeyde yararlanmıştır. Kısa zamanda kırka yakın kitabı ezberlemiş ve her gün iki üç saat ezberindekileri tekrarlamıştır. 1897 yılında Van'a gelen Bediüzzaman burada, Doğu'nun en büyük kütüphanelerinden biri sayılabilecek Tahir Paşa'nın zengin içerikli kütüphanesinden de fazlasıyla faydalanmıştır. Tahir Paşa her akşam çeşitli ilim çevrelerinden kişileri konağına toplayan ve burada ilmi, içtimai konuların münazara edilmesi sağlayan aydın bir kişidir. Paşa'nın meclisinde tarih, coğrafya, matematik, kimya, biyoloji, felsefe gibi fenlerin konularına da girildiğinden Bediüzzaman bu fenlere ait bilgileri kendi başına çok kısa bir sürede öğrenmiştir ve münazaralarda fikirleriyle öne çıkmıştır. Van'da bulunduğu bu ilk yıllarda Bitlis'te ezberlediği kırk kitaba ek olarak elli kitabı daha ezberine almıştır. Fakat burada ezberine aldığı kitaplar yalnız dini kitaplar değildir, felsefi, tarihi, fenni ve edebi kitaplar da Bediüzzaman'ın ilgi alanına girmiştir. Bediüzzaman Tahir Paşa'nın konağında kendisine ayrılan bir odada düzenli olarak her gece yatmadan önce iki buçuk saat kadar bu ezberlerini tekrarlamıştır.

Bediüzzaman daha on dört yaşındayken medresede öğretilen tüm kitapları üç ay gibi kısa bir sürede ezberine almış ve Bediüzzaman unvanını hak etmiş biridir. 1908 yılında İstanbul'a geldiğinde ve kaldığı odanın kapısının üstüne meşhur levhayı astığında ise henüz otuz yaşındadır. Aradan geçen on altı sene zarfında dini ve fenni birçok kitabı okumuş, bu kitapların özlerini kavramış ve referans olabilecekleri ise ezberlemiştir. Şekerci Hanında kendisine yöneltilen her soruya

cevap verme olayı gerçekleşinceye kadar sayısız defa Bediüzzaman hararetli münazara ortamlarında kendisini mihenge vurmuş biridir. Bu ortamların bir kısmında dini sorulara, bir kısmında ise -Tahir Paşa'nın konağındaki gece münazaralarında olduğu gibi- hem dini hem de fen bilimlerine dair sorulara alışılmışın dışında cevaplar veren eşsiz biridir, Bediüzzaman.

Abdülkadir Badıllı o dönemde Erzurum ve civarındaki medreselerde okutulan ders kitaplarından bazılarını tespit etmiştir. Badıllı'nın tespitlerine göre o dönemde İslami bilimlere hazırlayıcı derslerden sarf alanında Emsile, Bina, İzzî, Sadedin Şerh-i İzzî ve Merah gibi kitaplar okutulmaktaydı. Nahiv derslerinde ise El Fevaidü'd Diyaiyye, Haşiyetü Abdulhakim, Abdülgaffar alâ Fevaidü'd Diyaiyye, El Kafiye, Netaicü'l Efkâr Şerhü'l İzhar, İzhar, Zuruf, Terkib, Sadullah Sağır, Hedaikü'd Dekaik, Avamil Şerhi, Şerhü'l Kutur, Şerhü'l Muğni, El Muğni ve Behcetü'l Mardiyе vb. kitaplar öğretilmektedir. Muğni't Tüllab, Hallül Ma'akid, Şerhü'l Kavaid, Şerhi Metnüş Şemsiyye, Risaletü'l Va'd, Kavli Ahmed ve Şerh-i İsağuci vb. kitaplar ise Mantık derslerinin en önemli eserleridir. Ayrıca, kelim derslerinde Şerhü'l Akaid, Şerhü'l Mevakif ve Usulü'l Fıkıh derslerindeyse Cemü'l Cevami ile İbnü'l Hacer gibi eserler okutulmaktadır. (Mufassal T. H., 97-98)

İslâm dünyasında yaygın olan ilimlerin sınıflandırma anlayışı vardır. Bu anlayışa göre, ilimler "ulûm-u aliye (alet ilimler) ile "ulûm-u âliye" (yüksek bilimler) olarak ikiye ayrılır. Bu ayrıma göre sarf, nahiv, lügat, hesap, hendese, mantık, belagat, tarih, coğrafya, felsefe vb. ilimler birinci gruba; Kur'ân, hadis, kelim, fıkıh vb. diğer ilimler ise ikinci gruba girmektedir.

Osmanlı medreselerinde okutulan dersler ve ders kitapları hakkında ise şunlar söylenebilir: "Yirmili" ve daha yukarı medreselerde okuyabilmek için, öğrencinin, daha önceden temel gramer ve mantık derslerini almış olması gerekir. Bu derslerde; gramerin "Sarf" kısmında Emsile, Binâ, Maksud, 'İzzî ve Merah; "Nahiv" kısmında 'Avamil, İzhar ve Kâfiyye; Mantık kısmında Şerh-i Şemsiyye, Şerh-i Tevâli, Şerh-i Metali, Şerh-i İsağuci ve Usul-ü Fıkıh kısmında da Telvih kitaplarını okuması gerekir. Bu temel eğitim alındıktan sonra okutulan dersler ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Medrese derecesi

Tahsil Müddeti

Ders adı

Okutulan Kitaplar

Yirmili (Haşiyetü Tecrid medresesi)

2 yıl, en az 3 ay

Belâgat

Kelâm

Fıkıh

Mutavvel (Sadeddin Taftazani)

Hâşiyetü Tecrîd (Seyyid Şerif Cürcani)

Şerh-i Feraiz (Seyyid Şerif Cürcani)

Otuzlu (Miftah medresesi)

2 yıl, en az 3 ay

Belâgat

Kelâm

Fıkıh

Hadis

Şerh-i Miftah (Sadeddin Taftazani)

Hâşiyetü Tecrîd (Seyyid Şerif Cürcani)

Tenkîh ve Tavzih (Sadru'sh Şeria)

Mesâbih (Hüseyin b. Mesud Bagavi)

Kırkli

2 veya 3 yıl, en az 5 ay

Belâgat

Fıkıh

Usul-ü Fıkıh

Hadis

Miftahu'l-Ulûm (Seyyid Şerif Cürçani)

Sadru'sh-Şeria (Ubeydullah b. İshak), Meşârik (İmam Radıyüddin Hasan-ı Sagani)

Tavzih (Sadeddin Taftazani)

Mesâbih (Hüseyin b. Mesud Bagavi)

Ellili Hariç

1 yıl, en az 5 ay

Fıkıh

Kelâm

Hadis

Hidâye (Ebi Bekir Merginani)

Şerh-i Mevakıf (Seyyid Şerif Cürçani)

Mesâbih (Hüseyin b. Mesud Bagavi)

Ellili Dahil

1 yıl, en az 6 ay

Fıkıh

Usul-ü Fıkıh

Hadis

Tefsir

Hidaye

Telvih

Buhari

Keşşaf (Zemahşeri), Beyzavi

Sahn-ı Seman

1 yıl, en az 6 ay

Fıkıh

Usul-ü Fıkıh

Hadis

Tefsir
Hidaye

Telvih, Şerh-i Adûd (Adûddidin İ'cî)

Buhari

Keşşaf (Zemahşeri), Beyzavi

Altmışlı

1 yıl

Fıkıh

Usul-ü Fıkıh

Kelâm

Hadis

Tefsir

Hidaye, Şerh-i Feraiz (Seyyid Şerif Cürcani)

Telvih

Şerh-i Mevâkif (Seyyid Şerif Cürcani)

Buhari

Keşşaf (Zemahşeri)

Ders kitabı olarak ilk başlarda bazı müderris ve âlimlerin orijinal kitapları okutulurken, daha sonra bu kitaplar üzerinde yapılan şerh, haşiye, ta'likat, ihtisar, telhis vb. şeklindeki çalışmalar okutulmaya başlanmıştır. Bu kavramlardan;

“Şerh”, bir eserin ana metnini esas alarak bunun üzerinde açıklama ve genişletmeler yapma;

“Haşiye”, bir eserin anlaşılmasını kolaylaştırmak için kenarına veya altına açıklamalar eklemek;

“İhtisar”, bir kitaptaki bazı gereksiz ayrıntıların çıkartılarak sadeleştirilmesi (“muhtasar”);

“Ta'likat”, bir kitabın açıklanması gereken yerler için kenarına notlar koymak veya ayrı bir kitap yazmak;

“Telhis” oldukça geniş olarak hazırlanan eserleri halkın veya öğrencinin daha iyi anlaması için özetlemek demektir. Bu çalışmalar kitap sayfaları üzerinde yapılabildiği gibi ayrı eserler halinde de hazırlanabiliyordu.

Elbette aşağıda sayılacak olan dersler ve ders kitapları her medresede okunmadığı gibi, bazı medreselerde burada sayılmayan ders konuları ve kitapları da okutulmuş olabilir. Fakat sayılan kitaplar medreselerdeki programın ana hattını oluşturmaktadırlar. Bu kitaplar medreselerde belli bir sıra dâhilinde tek tek okutulmuyordu. Ama önce sarf, yeterli bilgiye sahip olunca nahiv, daha sonraları mantık ve burada yeterli eğitim alanlar da akaid konularına geçirdi. Bütün bu hazırlayıcı derslerin üstünde ise tefsir, hadis, kelam ve diğer yüksek İslâmî bilim konuları işlenirdi.

Bediüzzaman'ın Doksan Kitabı Ezberlemesi Ve O Dönemde Medreselerde Okutulan Kitaplar

a-İslâmî bilimlere hazırlayıcı dersler

1- Sarf (6+3)

Kelime türemeleri ve fil çekimleri konularını işleyen temel Arapça gramer biliminin adıdır.

1-“Emsile”: Yazarı bilinmiyor

2-“Binâ”: Yazarı bilinmiyor

3-“Maksûd”: Yazarı bilinmiyor. Yüzlerce şerhi arasında İmam Birgivî'nin şerhi meşhur.

4-“İzzî”: İzzeddin Abdülvahhab bin İbrahim ez-Zincani

5-“Merâh”: Ahmet b. Ali b. Mesut

Ayrıca: Yahya Necmü'l-Eimme'nin “Takrîb”, İbni-i Hâcib'in “Şâfiye”, Dede Cengi Efendi'nin “İzzî Şerhi Sadettin Hâşiyesi”

2- Nahiv (10+7)

Arapça dilbilgisinin ikinci kademesi olan “cümle yapısı ve kuruluşu” ile ilgili konuların anlatıldığı bir derstir.

1-“Avâmil” Birgivî Muhammed Efendi

2-“İzhar” Birgivî Muhammed Efendi

3- “Kâfiye” İbni Hâcib

4-“Molla Câmi” diye bilinen “Kâfiye” şerhi, Molla Cami

5- “Mugni'l-Lebib” İbni Hişâm

6- “Kavaidü'l-İ'rab” İbni Hişâm

7- “ed-Dürretü'l-Elfiyye” İbni Mu'tî

8- “Şerh-i Mısbah”: Nasır b. Abdüsseyyid Matrızî

9- “İmtihânü'l-Ezkiyâ”: Birgivî Muhammed Efendi

10- “Elfiye”: “İbni Mâlik” diye bilinen Muhammed b. Abdullah

Ayrıca: Cürcânî'nin “Avâmil”i, Zemahşerî'nin “Mufassal”ı, “İsam”, “Abdülğafur”, “Şerh-i Keşfü'l-Esrar”, “Dibâce”, “Şerh-i Mısbah

3- Belagat (9+2)

Bilim olarak düzgün ve yerinde konuşma sanatının kurallarını inceler. Kendi içinde Meânî, Beyân ve Bedîi olarak üçe ayrılır.

1- “Miftâhu'l-Ulûm” Siraceddin Sekkâkî

2- “Şerh-i Miftâh” Seyyid Şerif

3- “Mısbah”: Seyyid Şerif Cürcânî

4- “Mutavvel”: Sa'deddin Mes'ûd b. Ömer Teftazânî

5- “Muhtasar”: Sa'deddin Mes'ûd b. Ömer

6- “Telhîs”: Sa'dettin Teftazânî

7- “Muhtasar Meanî”

8- “İzâh”

9- "İsâm"

Ayrıca: Kadı Celaleddin Kazvinî'nin "Telhîs"i, Hatib el-Kazvinî'nin "Miftâh"ı

4- Mantık (13+5)

1-"İsagûcî": Mîr İsagûcî Esîrüddin el-Ebherî

2-"Fenârî": "Molla Fenârî"

3-"Şerhu Metalî": Şemsettin İsfehanî

4-"Şerhu's-Şemsiyye": Mevlana Kutbüddin Şirâzî

5-"Kavl-i Ahmet": Fenârî

6-"Hüseyniye": Amasyalı Hüseyin Şah Çelebi

7- "Kara Davut"

8- "Seyyid İmad"

9- "Tehzib"

10- "Kutbuddin"

11- Mirzacan Hâşiyeleri

12- "Hüsâm"

13- Şerhi'l-Usâm

Ayrıca: "Şerh-i Yusufiyye" (Kıyas konusunu işleyen manzum mantık), "Tasavvurat", "Tasdikat" ;ve gene mantığa bağlı bir dal olarak gelişen âdâb (tartışma usulü) konusunda da "Kara Hâşiye-i Mesud" ve "Mîr Ebu'l-Feth" gibi kitaplar.

b- İslami Bilimler

1- Kur'ân-ı Kerim

a- Kıraat ve Tecvid (4+8)

Arapça'da kelime üzerinde med, kasr, hareke, sukûn, nokta ve irab bakımından olan değişikliğe "kıraât" denmektedir. İslâm dünyasında meşhur yedi kıraât (kıraât-ı seba) vardır. Bunlara daha sonra üç okunuş daha eklenerek meşhur okunuş biçimi 10'a çıkmıştır.

1-"Cezeriyye": İbni Cezerî

2-"Şâtıbiyye": Kasım b. Fîrruh Şâtıbî

3-"Karabaş Tecvidi": Halveti Şeyhi Ali Efendi

4-"Dürr-i Yetim": Birgivî Muhammed

Ayrıca: Kıraat ve tecvîd alanında "Cezûlî", "Ecrûmiyye", "İbni Fâsîh", "Ca'berî", "Rahbiye", "Meydaniye", "Sünûsiyye" (Kuzey Afrika'da), Kilisli Abdullah Efendi'nin kıraat-ı seba ve aşere kitabı olan "Zübde" gibi kitaplar okutuluyordu.

b-Tefsir (4)

Kur'ân-ı Kerim'in âyetlerini yorumlamak, özüne uygun olarak genişletmek ve müşkül yerlerini ve çok anlamlı kelimelerini dine uygun olarak açıklamak demektir. Tefsir kendi içinde rivayet tefsirleri ve dirayet (akla ve görüşe dayalı) tefsirleri diye ikiye ayrılır. Ayrıca çeşitli mezheplere göre de farklı tefsirler vardır.

1-"Kadı Beydâvî": Nasrettin Abdullah b. Ömer Beydâvî

2-"Keşşâf": Zemahşerî

3-"Celâleyn Tefsiri": Celâleddin Mahallî tarafından başlatılan ve Celâleddin es-Suyûtî tarafından tamamlanan, iki "Celâl" tarafından bitirildiği için "Tefsir-i Celâleyn" denilen eser.

4- Begavî

c-Usul-ü Tefsir (2)

Tefsir metodolojisidir. Kur'ân'ın doğru şekilde tefsir edilebilmesi için uyulması gerekli kuralları inceler. Medreselerde usûl dersleri çok önemli idi. "Usûlsüz vüsûl (kavuşma) olmaz" diye inanılıyordu.

1-"Burhan Zerkeşî": Bedrettin Muhammet ez-Zerkeşî

2-"İtkan" veya "Suyûtî": Celâlettin Suyûtî

2- Kelam ve Akâid (11+5)

Kelâm, dinî inançları aklî deliller getirerek ispat etmeye, dinî konularda insan aklının ve ruhunun içine düşebileceği şüphelerden onları kurtarmaya çalışan bir bilim idi. Kelâm dersinde Allah'ın varlığını ispat, peygamberlik, imamet, mead (öldükten sonra tekrar dirilme), bilgi, araz, cisimlerin oluşumu, vücud, vücub, imkân, vahdet, çokluk, teklik, metafizik gibi konular işleniyor ve doğal olarak bu konularda birçok tartışmalar oluyordu. Kelâm derslerinde genellikle akâid kitapları okutuluyordu. "Akâid" ("akide"nin çoğulu), bir müslümanın inanç temellerini anlatmaktadır. İslâmiyetin varlık ve bilgi anlayışı; Allah'a, meleklerle, Allah'ın kitaplarına, peygamberlerine ve kadere iman konuları; velâyet, keramet, mi'rac, hilafet, imamet, içtihat gibi konular işleniyordu.

1-"Tecrîd-i Kelâm": Nasreddin Tûsî

2- "Hâşiye-i Tegrîd": Seyyid Şerif Cürcânî

3-"Şerh-i Mevakîf": Seyyid Şerif Cürcânî

4-"Akâid-i Nesevî": Ömer b.Muhammed Nesevî

5-"Hayâlî" veya "Şerh-i Hayâlî": Şemsettin Ahmet b. Mûsâ İznikî

6-"Tevâli'-i Envâr": Kadı Beydâvî

7-"İrşâd": İbni Mukrî

8- "Celâl"

9- "Halhalî"

10- "Seyâlkûtî"

11- "Abdurrahman": Müeyyedzâde Abdürrahman Efendi

Ayrıca: Hızır Bey Çelebi'nin "Kaside-i Nûniye"si, Sirâceddin Ali Üşî'nin "Bedü'l-Emâlî" adlı Emâlî Kasidesi, İmam Fahreddin Râzî'nin "Metâlih-i Aliyye"si, Sa'dettin Teftazânî'nin "Mekâsîdü't-Tâlibîn" adlı eseri, "Tehzip" gibi kitaplar.

3- Hadis ve Usul-ü Hadis

a- Hadis (5+7)

Peygamberimiz Hz. Muhammed'in söz, hareket, onaylama, hoş görme ve görmeme durumları ile onun özelliklerini inceleyen eserleri işaret eder.

Hadis, kendi içinde birçok alt bilim dalını da içermektedir. Hadis tarihçileri yirmiye yakın hadis biliminden bahsetmektedirler. Bunlar, hadisleri bir zincir şeklinde nakleden kişilerin (hadis ricâli) doğru kişiler olup olmadıklarının araştırılması, uydurma hadislerle gerçek hadislerin ayrıştırılması, hadislerin gizli kusurlardan (illet) arındırılması, hadis öğrenme ve öğretme âdabı gibi konuları içermektedir.

1-"Mesâbih"ve "Mişkât": İmam Hüseyin b. Mesut Begavî

Bunun Yakup Avfî (-1736) tarafından "Mefâtiḥ" adıyla şerhi

2-"Meşârik": İmam Râdiyüddin Hasan b. Muhammed Sâgânî

3-"Buhârî" veya "'el-Câmiu's-Sahih": Ebu Abdullah Muhammed Buhârî

4- "İbni Melek": Tireli İzzettin Abdüllatif er-Rûmî

5- "Kitâbu'l-Erbeîn" adlı "Kırk Hadis": İmam Muhyiddin Nevevî

Ayrıca: İmam Malik'in "Muvatta"sı, İmam-ı Suyûtî'nin "Câmiu's-Sağîr" ve "Câmiu'l-Kebîr" adlı kitapları, Nevevî'nin "Riyâzü's-Salihîn", Kadî İyâz(d) b. Mûsâ Yahsûbî'nin "Şifâ-ı Şerîf"i ve "Meşâriku'l-Envâr alâ Sihâhi'l-Asâr"ı, Tebrizî'nin "Mişkâtü'l-Mesabih"i.

b-Usul-ü Hadis" (5)

Bu derste hadis öğretiminin önemi ve şartları, hadis rivayet edenlerin özgeçmiş araştırmaları, muhaddisin özellikleri, hadis analizi, uydurma hadisler ve hadislerdeki teknik hataları tanıma, hadis çeşitleri (11 çeşit) gibi konular üzerinde durulmaktadır.

1-"Ulûm-u Hadis": İbni Salah Şehrîzûrî

2- "Nuhbe" veya "Nuhbetü'l-Fiker": İbni Hâcer Askalânî

3-"İbni Ferah Manzumesi" ve şerhleri

4- "Câmiu'l-Usûl": İbniü'l-Esîr

5- "İbni Mübarek": Abdullah İbni Mübarek

c- "Şemâil-i Şerîf" (4+1) hadislerle ilgili bir başka derstir. Burada Peygamberimizin beden yapısı, günlük yaşayışı incelenmekte ve bu alanda yazılan eserlere de "Hilye" denilmektedir.

1- "Sîret'n-Nebeviyye": Şeyh Halebî

2- "Şemâil-i Şerif": İmam Muhammed Tirmizî

3- "Siyer-i Halebî" veya "Halebî": Şâfiî âlimi Şeyh Ali b. İbrahim Halebî

4- "Delâiü'n-Nübüvve": Ebubekir Beyhekî

Ayrıca: İmam Busayrî'nin "Kaside-i Bürde" (Hırka Kasidesi) adlı Peygamberimize övgülerle dolu eserini.

4- Fıkıh ve Usul-ü Fıkıh

a) Fıkıh: (12+10)

Genel olarak İslâm hukukuna "fıkıh" denilmektedir. Hem dinî ibadetler hem de sosyal hayatın aile, miras, ticaret v.s. gibi alanlarında (muamelât) verilecek hükümleri dinin ana kaynakları olan Kur'ân ve hadisin yanısıra kıyas ve icma yoluyla incelemeye çalışır. Bu kaynaklarda hukukî konuları inceleyen bilim "furu" diye de adlandırılıyordu.

1-"Hidâye": Burhanettin Merginânî

2-"Sadrüşşerîa": Ubeydullah b. Mesut için

3-"Dürrü'l-Muhtar Alâüddin-i Haskefî

4-"Tenvîrü'l-Ebsâr": Şeyhülislâm Muhammed b. Abdullah Timurtâşî

5-"İbni Abidin" : Seyyid Muhammed Emin b. Ömer

6-"Dürer": Molla Hüsrev

7-"Mültekâ" veya "Halebî": İbrahim b. Muhammet Halebî

8-"Kudûrî": İmam Ebu'l-Hüseyn Ahmet b. Muhammet el-Kudûrî el-Bağdadî

9-"Umde": İbni Dakîkü'l-İyd

10-"Minhâc": Nevevî

11-"Tenbîh": Ebû İshak

12-"Eşbâh ve'n-Nezâir": İbni Nüceym Mısırî'nin

Ayrıca: İbni Hâcib'in "Muhtasar"ı ve buna Halil b. İshak Cündî tarafından yapılan şerh olan "Muhtasar-ı Halil", Celâleddin Mahallî'nin "Mahallî"si, İmam Beydâvî'nin "Minhâc"ı, Zeylâî'nin "Kenzü'd-Dekâik Şerhi" ve "Merakü'l-Felâh"ı, İbni Kudâme Muvaffaküddin Makdisî'nin "Muknî"si, Nesevî'nin "Kâfî" ve "Vâfî" kitapları ile Şafîî fikhî üzerine "Nihayetü'l-muhtâc" kitapları da fıkıh alanında okutulmuş olan kitaplardandı.

b) Usûl-ü Fıkıh: (6+3)

İslâm Hukuk Felsefesi, İslâm Hukuk Metodolojisi diyebileceğimiz bu bilim dalı, İslâmî bilgi kaynaklarından şer'î hükümlerin nasıl çıkartılacağına genel kurallarını incelemektedir.

Fıkıh usulü alanının üç temel direği Ebû Zeyd ed-Debûsî ("Takvîmu'l-Edille" adlı eseriyle), "Fahru'l-İslâm" el-Pezdevî (bunun metni Abdülaziz Buharî tarafından "Keşfü'l-Esrâr" adıyla şerhedilmiş ve o meşhur olmuştur. Medreselerde "Usûl-ü Pezdevî" adıyla okutulmuştur) ve Şemsü'l-Eimme es-Serahsî idiler.

1-"Tavzih" ve "Tenkih": Sadrüşşeria

2-"Menâr": Ebu'l-Berekât Hafizüddin en-Nesevî

3- "Şerhu Menâri'l-Envâr": İbni Melek

4-“Mir’ât”: Molla Hüsrev

5-“Telvîh”: İmam Teftazânî

6-“Cem’u’l-Cevâmî”: Takiyüddin Subkî

Ayrıca: Celâleddin Ömer el-Habbâzî'nin “el-Mugni”si, “Halebî”, “Hüsamî” gibi eserler de usul-ü fıkıh alanında okutulmaktaydı.

c) Ferâiz: (4)

Genelde miras meselesini işleyen bu bilimin içine giren konulardan bazıları şunlardır: Ölenin borçlarının ödenmesi, vasiyet, terekenin kimlere düşüp kimlere düşmediği, kimlere ne kadar miras düşeceği v.s. Genelde fıkıhın ana konularından biri olan Ferâiz, zaman içinde ayrı bir bilim dalı haline gelmiştir.

1-“Ferâizü’s-Secâvendî”: Sirâceddin Muhammed b. Mahmut el-Secâvendî

2-“Şerh-i Feraiz” veya “Şerhu’s-Sirâciyye”: Seyyid Şerif Cürcanî

3- “Rubhiye”

4- “Nefhâtü’l-Kudsiye”

Kaynaklar:

Badıllı, Abdülkadir, Bediüzzaman Said Nursi Mufasssal Tarihçe-i Hayatı, C 1, İstanbul 1998.

Baltacı, Cahit, XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İrfan Matbaası, İstanbul 1976.

Ergün, Mustafa, “Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları, A.K.Ü. Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi, (Çevrimiçi) <http://www.egitim.aku.edu.tr/moders.htm>, Afyon 1996.

Nursi, Bediüzzaman Said, Nur Âleminin Bir Anahtarı, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 1995.

Nursi, Bediüzzaman Said, Şualar, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 1994.

Musatafa Said İŞERİ